

Atminties laikmenos Viktorija Daujotė

VIKTORIJA DAUJOTĖ

perrašai

Perrašai – prof. Viktorijos Daujotytės – iškilios lietuvių literatūros žinovės, mokslininkės, kritikės – mažieji tekstai, kuriuos drįsčiau pavadinti filosofine poezija. Tai žmogaus, įžengiančio į gyvenimo antrąją pusę, išimastymas į praėjusias vaikystės dienas, gerbtus ir mylėtus žmones, išjaustas kultūros refleksijas, tai šešėliai, slenkantys laiko veidrodžiu, minties nušvitimai, tampantys žodžiu. Tie tekstai sutelkti knygoje, kurią V. Daujotytė pasirašo kaip Viktorija Daujotė, paaiškindama, kad Daujotė yra labai senas baltų moters vardas. „Ir man (tas vardas – A.Ž.) senesnis už Viktoriją, parinktą dar negimusiai jauno tėvo, žemaičių bajoro, kareivio raitininko ir belaisvio, 1944-ųjų gruodį, prieš pat Kalėdas, kad baigtųsi karas, kad nors trumpam pergalėtų gyvybė“. *Perrašus* profesorė išleido, kaip ji pati sako, „iš savo mažo šiaurės kambario, neįsipareigodama ir neįpareigodama“. Atminties laikmenose išsaugoti vaizdai ir pojūčiai virto žodžių poezijos kūnu. Tarp daugybės V. Daujotytės knygų šie perrašai tegul spindi deimanto tyrumu.

A.Ž.

Viktorija Daujotytė

Džojos Barysaitės nuotr.

Vakarais ir naktimis prilipusi prie televizorių, sulaikiusi kvėpavimą, Lietuva stebėjo Europos krepšinio rungtynių transliacijas iš Madrido. Lietuviams sekėsi puikiai! Jie skynė pergalę po pergalės – ligi pat pusfinalio. Pakeliui įvyko susirėmimas su Ispanijos policininkais dėl suplėšytos trispalvės, protestai prie ispanų ambasados Vilniuje, kažin kieno bandymai išpūsti tą gana buitiską konfliktą su lietuviu barzdočiu pravarde Sėkla ligi tarptautinio skandalo, kol mūsų karžygiai pralaimėjo itin gerai organizuoti „Putino kariaunai“, *chriapų* ir *monių* (tai autentiškos rusų krepšininčių pavardės) jėgai. Ta pati kariauna vieno taško skirtumu įveikė pasaulio čempionus: ispanų *kalderonai* (autentiška žaidėjo pavardė) neatlaikė *chriapų* spaudimo ir liko antrieji. Tarp jų mūsų mažytė Lietuva – trečioje vietoje. Kokie džiaugsmo pliūpsniai sudrebino apniukusią mūsų padan-

Pastabos pačiam sau

Dvi medalio pusės

ge! Kur bepažvelgsi – visur plevėsavo trispalvės, seniai begirdėtas skandavimas „Lie-tu-va, Lie-tu-va“ aidėjo miestų ir miestelių gatvėse. Komplexų, skandalų ir bergždžių „tapatybės ieškojimų“ nukamuota Lietuva staiga atjaunėjo, atkuto, atsigavo...

Nesutinku su tais, kurie užbraukia sportinį džiaugsmą dūsaudami, kad tie „šūkautojai ir mojuotojai nežino, kas yra Maironis“. Sakau, kad jie bent jau žino, kas yra Sabonis ir supranta, kokia vėliava juos išskiria iš kitų, sutelkia ir suteikia tautinės tapatybės, vienybės jausmą.

Tačiau kiekvienas medalis, net ir aukso, sidabro ar bronzos, turi dvi puses. Antroji medalio pusė – pamąstymai apie tai, kokius pėdsakus paliks Lietuvos gyvenimo kasdienybėje tos svaiginančio triumfo akimirkos.

Kas kelios minutės televizijos ekranuose matome gerai pažįstamą reklamą – putojančio alaus bokalus. Žinoma, krepšinio pergalė džiaugsmo be „Švyturio“ ar kokio „Kalnapilio“ nė įsivaizduoti neįmanoma. Jeigu alus taip gausiai lietųsi vien pergalė džiaugsmus „aplaistant“... Betgi prie mašinų vairo sėdintys jaunuoliai, iš visų spėkų spaudžiantys pedalus ir signalus, savo įpročių nekeičia ir atlėgus pergalės euforijai. Jie yra tie patys, kurie nesusimąstydami dėl pasekmių neblaivūs žūsta ir žudo kitus keliuose, tie patys, kuriems „vienodai šviečia“, kuriems „dzin“ dėl visko, kas da-

rosi jų valstybėje. Juk ir krepšinio aikštelėje kovoja, prakaitą ir netgi kraują lieja ne jie – kiti. Jie tikrai komentuoja, šaukia, džiaugiasi ar pyksta, savo emocijas gausiai palaistydami alkoholiu.

Ar viskas taip ir išputos kartu su dainomis, mašinų signalais ir alumi pergalės naktį? Ar susipras mieli tautiečiai, tarp jų nusikaltėliai, vagys ir

sukčiai, pasukti keliais dorybės? Ar tas patriotizmo ir emocijų prasiveržimas padės jiems tapti darbščiais, kantriais, sąžiningais ir kūrybingais? Ar padės sutelkti pastangas, jėgas ir blaivų protą darbui vardan Lietuvos? Dieve duok, Dieve padėk!

Šio šeštadienio Kultūros turinys

- 1 psl. Gražina Mareckaitė. Dvi medalio pusės. Atminties laikmenos Viktorija Daujotė.
- 3 psl. Jurga Ivanauskaitė. Tauta teka kaip upė.
- 4 psl. Marija Remienė. Poeto žodyje slypi jo siela.
- 5 psl. Algimanto Žemaitaičio atsakymai į Marijos Remienės klausimus.
- 6 psl. Birutė Sriogytė-Vaitkienė. Maironis dainoje
- 7 psl. Libertas Klimka. Kunigaikščių Giedraičių pėdsakai.
- 8 psl. Liudvikas Pocius. Skulptorius Antanas Žukauskas naujame kūrybos etape. Vincentas Uždavinys. Išvijos kultūros paveldas dviejų amžių akiratyje. Feliksas Kutka. Po M. K. Č. žvaigžde

Viktorija Daujotė

Pasikartojanti žiedų lemtis...

Beno Urbučio nuotr.

laimingas minties nušvitimas –
lyg muzikos – lengvas, bekūnis;
šviesa už to atviro lango,
to palenkto medžio alkūnė,
tankėjančio audeklo gijos,
gilėjančio mąstymo tūris

parėjau namo laukais,
keliu be jokio kelio,
sapno vėjas kėlė plaukus
dar žalius birželio

kelias, vienintelis mano,
iš Pagirgždūčio į Užgirus,
kai ilgai, kai labai ilgai neužmiegu,
kai tuščiiai tamsu iš vidaus,
o kažkas verčia keltis, lyg švistų,
išvedu savo pavargusią sąmonę
į tą kelią, prisakau eiti lėtai,
žingsnis po žingsnio, žingsnis –
šiandakt slinkau per gruodą besniegį,
pro juodą eglyną šalia Girkontų,
įsižiūrėdama į siauras, vandeningas vėžes,
į sausmedžius, įlinkius, debesų gaubtą,
į pilkas sumurusias varnas –
suvedžiau mažųjų vandenų pratakas,
bet upės neradau, tik gilią išdžiūvusią daubą;
patikrinau piliakalnių linijas danguje,
paglosčiau kadai jau nugriuvusį kryžių,
suskaičiavau senuosius medžius, nedaug likę,
neatsimenu, po kuriuo pagaliau užsnūdau

šešėlis perbėgo pieva
lyg veidu; jau nusileisdama
dar patekėk

liūdesiu degiu,
dagio liepsna violetine
žydėjo sapne Lietuva

tavo alksnupiai,
mano tamsūs užgiriai –
žemdirbių ainiai,
ginantys vargą,
upes, sodybas, medžius –
jau iš atminties

paukščio balsas
žalias mėlynam dangui,
staigus impulsas,
aštriu geluoniui,
persmelkiantis sąmonę,
pulti ant kelių

vėl eilėraša
su snieglaša vėjuje
blykstančio kovo;
sąmonės šviesa,

lėtai išsiskleidžianti
lygiais ovalais

jau mojus žydi
man titaniškai, gaudžiai –
dulkiniu keliu
velku nūlaužtą
jauno beržiuko šaką –
girdžiu, kad gieda

ši vasara man davė
šviesų ženklą –
šešėlį žvirblio
ant baltos gėlės,
atkaklią žolę,
žengiančią į dangų
pačioj skurdžiausioj
liepos pakeleėj –
ir tylų pažadą,
kurį man vis kartojo
žalsvai nužilus
notrėlė

subrendinti, bet vis dar
mano tie gluosniai, tas
žalias rubežius prūde,
riba, gal prieš šimtmetį
vandenį įbrėžta, įauginta,
tamsi rūdis ajerų šaknyse –
atminties laikmenose,
atsargiai glostomose

sopus ir opus Violetas
apleisto sodo liūdnosios vėlyvės,
tragiškas Violetos sopranas
jaunystėj, Basanavičiaus operoj,
pasikartojanti žiedų lemtis –
Salomėjos alyvos, Raganos rožės

perspėta: šiuose tekstuose
yra per daug rašybos arba
gramatikos klaidų, kad jos
būtų toliau rodomos –
taip, yra, sutinku, dargi
nematomų lieka, po perrašoma
oda slypi, palimpsestuose*,
bet kartais iškyla ir viršun
klystkeliai, šuntakiai,
be prasmės užsidėtas vargas,
neteisėtai perimti žodžiai,
negrąžinto peilio ašmenys,
visa, kas netęsėta

*palimpsestas – antikinis, arba viduramžių
pergamentinis rankraštis, kurio pirminis tekstas
nuskustas

2001 metais su bičiuliais nutarėme reaguoti į klestintį, cinišką negatyvizmą lietuviškoje žiniasklaidoje. Parašėme atvirą laišką Lietuvos prezidentui, akcentuodami, kad Lietuvos dvasinis klimatas gana sparčiai juodėja, piliečių sąmoningumas nykėja. O prie viso to „smagiai“ prisideda didžioji Lietuvos žiniasklaida (ypač spauda), tarsi besimėgaujanti smurtu, nusikaltimais, iškrypimais, nesėkmėmis, gandai. Bandėme atkreipti dėmesį į spaudoje dominuojančią (dominavusią?) kriminalinę, nekrofilinę, dažnai primityvoką ir save niekinančią savimonę.

Po tekstu sutiko pasirašyti ir Jurga, kuri tuo metu dirbo Lietuvos rytu. Po to, kai kreipimasis buvo publikuotas, man paskambino Jurga ir liūdnamai pajukavo, kad iš darbo laikraštyje yra išmesta, tai esąs redaktoriaus kerštas. Ir paklausė, gal aš galįs padėti jai susirasti kitą darbą.

Ačiū tau, Jurga, kad nebijojai.

Kai Jurga jau susirgo, ėmėm dažniau susirašinėti mobiliojo telefono žinutėmis, susiskambinėti. Iš Švedijos ligoninės rašė, kad grįžusi norėtų aplankyti šventas ar gydančias Lietuvos vietas. Juokavo, kad ligoninėje dažnai klausiusi CD „Žiauriai gražūs romansai“, nes toje aplinkoje juodas humoras neblogai tikęs. Ypač – „Jurgutės romansas“.

Susitikę vėl Lietuvoje išsikalbėjom apie išpažintį, pasiūliau tėvą Antaną Saulaitį, bet jis tuomet jau buvo iš Lietuvos komandiruojamas Amerikon. Nusiūnčiau Juliaus Sasnausko telefono numerį.

Kartu su režisiere Agne Marcinkevičiūte nutarėme sukurti filmą apie Jurgą. Pati Jurga norom nenorom, bet sutiko. Aptarėm scenarijų. Pagrindinė vieta, kurion norėtų nuvykti – Šventoji Žemė.

Vis laukėm sveikatos pagerėjimo, kad galėtume nufilmuoti nors interviu. Paskutinė jos žinutė buvo: „filmavimo nebebus, mane jau paralyžiuoja“. Filmas šiuo metu jau kuriamas – iš archyvų ir atsiminimų.

2006 metais „Lietuvos žiniose“ ir „Bernardinuose“ buvo sumanyta spausdinti anketą, sudarytą iš dešimties klausimų. Pavadinome ją Baltąja...

Mintis buvo paprasta – kuo daugiau šviesuolių atsakys į ją, siūlydami, strateguodami pozityvią Lietuvos ateitį, tuo greičiau visa tai įvyks. Juk tibetiečiai teigia, kad Šviesa dauginasi geometrinės progresijos principu: jei šviesą mintį skleidžia vienas Šviesos žmogus, tai ji ir tėra vieno žmogaus mintis. Bet jei tą pačią šviesos mintį skleidžia du sąmoningi Šviesos žmonės, tai jos stiprumas atitinka dvidešimties žmonių minčių stiprumą. Jei trys tokie žmonės, – tai jų mintys tolygios trijų šimtų žmonių minčių, jei keturi, – keturių tūkstančių, jei penki, – penkiasdešimties tūkstančių ir t. t.

Vytautas V. Landsbergis
2007 rugsėjo 9

Jurgos atsakymai į Baltosios anketos klausimus:

1. Kokią Lietuvą norėtumėte matyti po šimto metų? Kokie visuomeninės raidos principai (ar įstatymai) galėtų padėti to pasiekti?

Dabar, kai viskas aplink kinta žaibo greičiu ir kai laiko spiralė yra tarsi susispaudusi, 100 metų atrodo labai ilgas tarpas. Pasaulis pilnas grėsmių – pradedant terorizmu, baigiant paukščių gripu ir kitokiais apokaliptiniais judesiais, kuriais Žemė sakytum bando nusimesti žmonių giminę nuo savo iškankintos nugaros. Vis dėlto norėčiau tikėti, kad po 100 metų mūsų šalis vis dar egzistuos, vadinsis Lietuva, čia gyvens daugiau nei trys milijonai lietuvių, jie kalbės lietuviškai ir rašys senoviškomis raidėmis su „paukščiukais“ ir „nosinėmis“. Ne visada viską lemia įstatymai. Svarbiausias turbūt yra mūsų pačių noras išlikti, troškimas ir valia gyventi, iš kartos į kartą perduodant tai, kas

Aldonos Žemaitytės nuotr.

Jurga Ivanauskaitė Tauta teka kaip upė

geriausia ir kas buvo mums patiems iš pačių istorinio laiko gelmių perduota.

2. Ar jaučiatės esąs Lietuvos bendruomenės narys? Ar galėtumėte su pasididžiavimu ištarti – „Aš esu lietuvis ir tuo labai didžiuojusi“ ir kodėl?

Taip. Prieš kokią dešimtį metų keliaudama po Himalajus, paklausta iš kur aš, kažkodėl atsakydavau, kad iš Švedijos, ir pradėdavau skiesti niekus apie šalį prie Baltijos jūros. Žodžio **Lithuania** tuomet beveik niekas – nei rytiečiai, nei vakariečiai – nežinojo, vieni manė, kad tai mano vardas, kiti, kad religija, jaučiausi tarsi būčiau iš niekur ir dėl to man buvo gėda. Dabar ir nieko apie Lietuvą nežinančiam žmogui mielai paaiškinu, iš kokios aš šalies, ir būtinai priduriu, kad didžiuojusi tuo, kad esu lietuvis. Visuotinės globalizacijos ir totalinės niveliacijos atmosferoje mažos šalys bei mažos tautos man kelia vis didesnę simpatiją, vis dažniau atrodo, kad dėl tokių „mažutėlių“, o ne supervalstybių pasaulis laikosi galutinai neišprotėjęs ir nesusinaikinęs.

3. Ar Jus tenkina Lietuvos valstybės kultūros politika? Kas joje, Jūsų nuomone, keistina?

Manęs netenkina pats kultūros nustūmimas iš „prioritetinių“ sferų į paribio erdvę, kurioje glaudžiasi tai, kas, neva, nėra žmogui gyvybiškai būtina. Tačiau jei atsigręšime atgal, pamatysime, kad apie visas didžiąsias civilizacijas – Egiptą, Graikiją, Romą, actekų ar inkų imperijas – šandien mums byloja tik jų kultūra. Viso kito – jų politikos, socialinių peripetijų, sporto laimėjimų – nebeliko. Toks tad būtų mano atsakymas, koku balsu šandien Lietuva turėtų byloti pasauliui ir ką iš dabarties girdės ateities kartos. Aš nežinau, ką daryti, kad tas balsas ir šandien būtų išgirstas mūsų pačių bei aplinkinių, tačiau neabejoju, kad reikia ne vien tik didelių, net ne vien tik labai didelių pinigų.

4. Ar Jus tenkina Lietuvos valstybės švietimo politika? Kas joje, Jūsų nuomone, keistina?

Apie švietimo politiką mažai nutuokiu, galiu tik iš savo varpinės šį bei tą naiviai pasamprotauti. Iki

šių sapnuoju su mokykla, „kontroliniais“ ir egzaminais susijusius košmarus. Reikėtų reformų, kad šiandienos moksleiviai ateityje tokių košmarų nebesapnuotų ir kad mokykla jiems nebūtų ta „galera“, nuo kurios reikia „atsijungti“ narkotikais, alkoholiu ar koku nors kitoku tariamai „saldžiu ir lengvu“ – gyvenimu. Kai per šiemetį valstybinių egzaminų skandalą abiturientai vienas paskui kitą į TV kameras šaukė paruoškit mums daugiau vietų „psichuškėse“ (tas skandalas vyko 2006 m. – Red.), ėmė siaubas. Man atrodo svarbiausia, kad mokykla ugdytų kūrybiškumą, drąsaus ir laisvo mąstymo įgūdžius, pasitikėjimą savimi bei atsakomybės jausmą. Šios savybės tikrai kompensuos fizikos, matematikos ar astronomijos žinių stygių.

5. Kokių permainų Lietuvos valstybės strategijoje reikėtų pageidauti, norint susigrąžinti masiškai į Vakarus emigruojančią jaunąją Lietuvą?

Apie Valstybės strategiją man sunku kalbėti, nors šiaip lyg ir viskas aišku: darbo vietos pagal išsilavinimą, dideli atlyginimai, patogus būstas ir t.t. Tačiau pirmiausia turėtų būti puoselėjama pagarba žmogui, jaunam žmogui, taip pat ir žmogui–vaikui. Kol į mažuosius ir jaunuosius Lietuvos piliečius bus žiūrima tik kaip į abstrakčią

„žmogiškąją masę“, kurią neva gali formuoti kaip tinkamas, tol ši masė lyg gyvsidabris atskirais individais sklis į šonus tolyn nuo „formuotojų“ rankų ir nelengva bus ją atgal sugrąžinti. Jaunimas taip pat kuo puikiausiai mato, kokia Lietuvoje šandien klesti nepagarba, netgi panieka senam žmogui, ir nors gal tai nėra sąmoningas argumentas emigruoti ar iš emigracijos negrįžti, bet kas gi nori senatvėje būti vos ne jėga stumiamas kuo greičiau iš gyvenimo pasitraukti į mirtį.

6. Lietuva dažnai įvardijama, kaip šalis, pirmaujanti pagal savižudybių skaičių. Kodėl taip yra ir ką daryti, kad būtų kitaip?

Būtent mes patys taip save įvardijame, kartoju šį faktą lyg blogą mantrą ir taip tik dar labiau dinamiškai potencialių savižudijų skaičių. Kai pernai apie mūsų makabrišką pirmavimą užsiminiau Geteborgo knygų mugėje, tučiuojau pašoko vengras ir suomis, šaukdami, kad tai jie yra suicido čempionai. Keistoka konkurencija, ar ne? Priežastys, kodėl lietuviai žudosi, jau lyg ir nustatytos: skurdas, nedarbas, alkoholizmas, ateities baimė. Tačiau man atrodo, kad yra įsijungęs kažkoks praigaištingas tautos susinaikinimo mechanizmas,

Nukelta | 5 psl.

Poeto žodyje slypi jo siela

MARIJA REMIENĖ

Rudeniui artėjant didesniuose lietuvių telkiniuose šakojasi kultūrinė veikla. Ypač Čikaga pasižymi margaspalve kultūrine veikla, ir tautiečiai gali pasirinkti, į kurį reginį eiti.

Draugų ratelyje tenka girdėti, kad pasigendama poezijos ir literatūros vakarų. Daug kas pasikeitė per praėjusį dešimtmetį, nes išeivijos poetai išėjo negrįžtamai. Tik jų parašytos eilės sugrįžta į mūsų sales. Poetinis žodis sugeba atskleisti mums ir didingus pasaulio vaizdus, ir pilką gyvenimo kasdienybę. Poetas Justinas Marcinkevičius sako, kad visi žmonės yra poetai, tik ne visi moka savo poetines vizijas užrašyti eilėmis. Talento paslaptis yra ta, kad ne visi, kurie moka rašyti, tampa poetais. Poeto žodyje slypi jo siela.

Spalio 7 d., sekmadienį, 12 val. 30 min. popiet Pasaulio lietuvių centre Lemonte, Lietuvių dailės muziejuje, prisiminsime humoristą Antaną Gustaitį jo gimimo šimtmečio proga. Naujoji karta Antano Gustaičio nepažino ir jo eilių negirdėjo. Tačiau vyresnieji tartum ir šiandien dar girdi jo ypatingą balsą, kuris pro juoką išspausdavo ašaras, sukrėsdavo klausytojus, pažadindamas visus iš snaudulingos nuobodybės.

Antanas Gustaitis nebuvo paprasta asmenybė. 1932 m. baigęs Vytauto Didžiojo universitetą, kurį laiką mokytojavo. 1936–1939 m. buvo Klaipėdos, 1939–1940 m. Vilniaus radiofonų vadovas, 1940–1941 m. – Vilniaus dramos teatro direktorius. Rašė radijo vaidinimus, komedijas. Periodinėje spaudoje yra paskelbęs straipsnių apie teatrą ir literatūrą. Kaip ir daugelis lietuvių kultūrinių, 1944 metais pasitraukė į Vokietiją, o 1949 m. persikėlė į JAV. Gyveno Bostone. Tuo metu Bostone buvo gyvas lietuviškas kultūrinis gyvenimas. Antanas Gustaitis įsijungė į visuomeninę veiklą: mokytojavo lituanistinėje mokykloje (1961–1980 m. buvo jos vedėjas), dirbo Lietuvių enciklopedijoje, *Keleivio* redakcijoje. Bendradarbiavo spaudoje, skelbė straipsnius kultūros klausimais, vadovavo Bostono dramos sambūriui.

Pirmoji Antano Gustaičio humoristinių eilėraščių knyga *Anapus teisybės* pasirodė 1956 m. Tuomet Pulgis Andriušis iš Australijos rašė: „Jisai visa galva praneša K. Binkį, T. Tilvytį ir

kitus humoro eiliuotojus, kurie rėmėsi liaudiškais dzinguliukais pagal 'Jonas myli Marijoną, Marijona myli Joną'. A. Gustaitis humoristinių eilėraščių ištraukė iš vulgarios, feljetoniškai banalios plotmės ir jį pakėlė į meninį aukštį”.

Vėliau Antanas Gustaitis išleido ir daugiau satyrinės poezijos rinkinių: *Ir atsikrido juodas varnas*, 1966 metais apdovanotas Lietuvių rašytojų draugijos premija, *Saulės šermenys*, 1973 m., *Ko liūdi, putinėli*, 1982 m., *Pakelėje į pažadėtą žemę*, 1987 m. Vilniuje buvo išleista jo rinktinė *Pasiglostymo palaima*, 1987 m.

Antano Gustaičio eilėraščiai pilni karčios ironijos. Juose kritiškai vertinama išeivija ir sovietinės Lietuvos visuomenė, kandžiai pašiepiamas tamsumas ir buitinis susmulkėjimas. Pavyzdžiui:

*Visur, kur įteikia man dolerių voką,
Kur valgo ir geria nieko nemoka,
Visur aš suspėju ir sėdžiu vis pirmas
Ir atsveriu vienas tautą ir firmas.*

Arba:

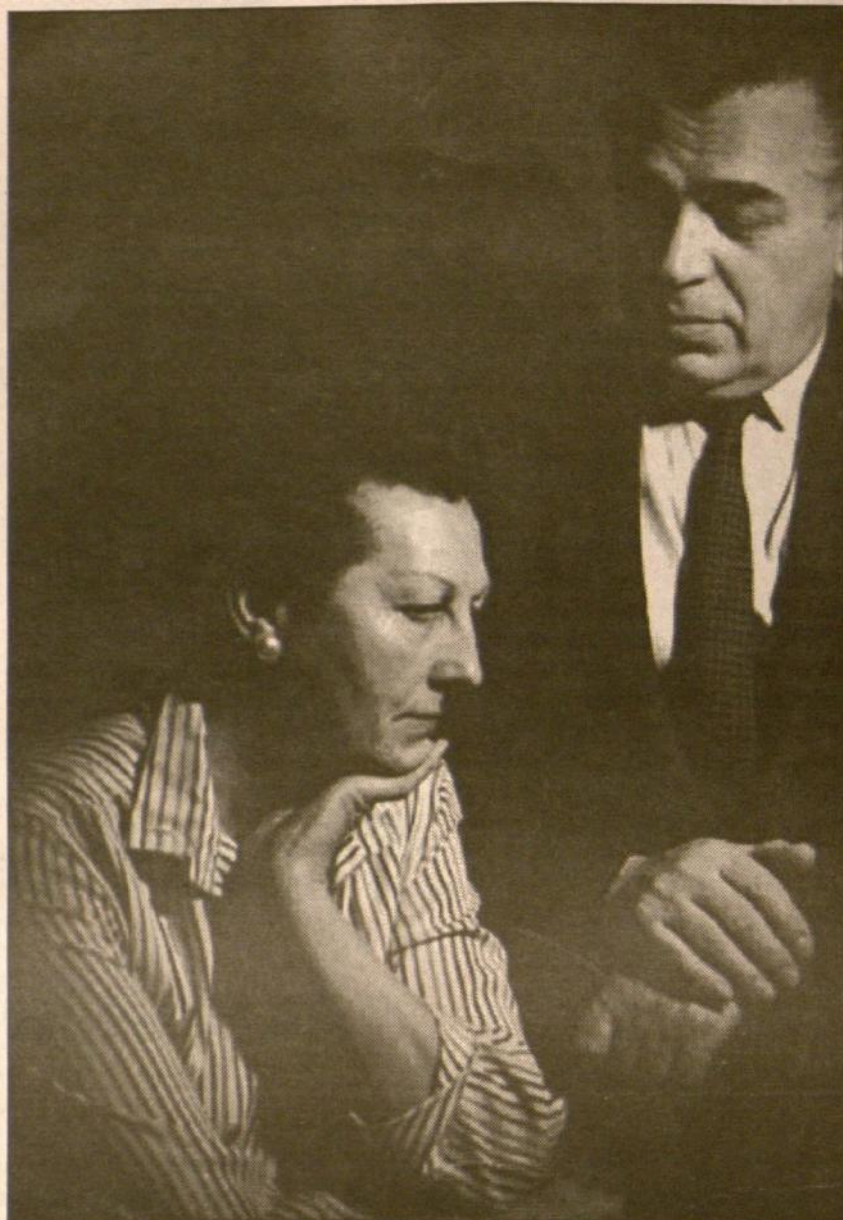
*Į sveikatą geriam alų,
Pilam čierką ant ligų, –
Mums netrūksta idealų,
Mums tik trūksta pinigų.*

Pagrindinė A. Gustaičio humoro tema – išeiv-

vija, jos aplinka, politika. Tikros gyvenimo akimirkos perleidžiamos per humoro prizmę. Satyrą ne visi lygiai pakenčia. Dauguma geriau mėgsta žiūrėti į kito, bet ne į savo portretą. Tačiau Gustaitis buvo mieliai laukiamas literatūros vakaruose kaip skaitovas ir kaip rašytojas. Jis vienas ar su kitais rašytojais yra apkeliavęs JAV ir Kanados lietuvių apylinkes. Apie save A. Gustaitis taip sako: „Kiek šie dalykai yra paguodžiančiai komiški, kiek jie gąsdinančiai tragiški, sunku būtų tiksliai atskirti. Žinoma, visa tai iš karto atrodo tik daugiau ar mažiau juokingos mūsų visuomeninio ir privataus gyvenimo begalinės mažybės”. Dar toliau jis kalba: „Savo skaitytojų ar klausytojų gera dalimi dar nesu per daug supykinęs, ir jokie veiksniai dar negrąsina mane išmesti iš Tautos... Ir ko jiems rūstauti? Juk aš viešai prisiimu daugumą mūsų išeivijos sunkiausių nusidėjimų, drauge ir visą už juos atsakomybę ir atgailą tuo žymiai palengvindamas savo skaitytojų sąžinę.”

*Man vistiek pat, ar keikia kas ar giria,
Aš vis tiek pat visom valdžiom uolus,
Tiek pat galiu, ar jūs gyvi, ar mirę,
Visiem tašyti ant galvų kuolus, –
Man vistiek pat, man vistiek pat.*

Spalio 7 d., sekmadienio literatūrinėje popietėje, dalyvaus viešnia iš Kauno – Maironio literatūros muziejaus išeivijos skyriaus vedėja Virginija Paplauskienė. Antano Gustaičio eiles skaitys aktorius, režisierius, LB kultūros tarybos teatro premijos laureatas iš Los Angeles Algimantas Žemaitaitis. Muzikinę dalį atliks smuikininkė Dainora Petkevičiūtė. Maloniai kviečiama visuomenė bent valandėlei pasiklausyti turiningo humoro, kuris tinka ir mūsų dienoms. Juokas yra kaip saulė. Ji iš žmogaus išvaro gyvenimo žiemą. Jubiliejaus proga „Margutis II” rengia radijo laidą. □

Aleksandra ir Antanas Gustaičiai Bostone 1970 metais.

Ravensburgas, 1947 metai. Iš kairės: Bernardas Brazdžionis, Stasys Santvaras, Antanas Gustaitis, Pulgis Andriušis. Nuotraukos iš A. Gustaičio memorialinio archyvo Maironio muziejuje Kaune.

Sveikiau juoktis negu liūdėti

Režisierius Algimantas Žemaitaitis, pradėjęs savo „karjerą“ teatre dar vaikystėje Kudirkos Naumiestyje, ją tęsė D.P. stovyklose, kai Liubecke lankė lietuvių gimnaziją. Tačiau tik atvykęs į JAV ir paskatintas rašytojo Stasio Santvaro bei aktoriaus Henriko Kačinsko pasirinko teatrą kaip savo gyvenimo karjerą. Connecticut'o universitete studijavo dramą, dalyvaudamas universiteto spektakliuose. Tuo pačiu metu lankė rytinio JAV pakraščio lietuvių telkinius Bostone, New Yorke, Baltimorėje ir kitur su mėgėjais teatralais. Baigęs studijas, New Yorke vaidino „off Broadway“ spektakliuose. Connecticut'o valstijoje režisavo „Summer Stock“ ir „Community Theater“ pastatymus.

Persikėlęs gyventi į Los Angeles, daug metų dirbo kino pramonėje. Tuo pačiu režisavo „Opera West“ operas. Kartu su vengrų dirigentu Nador Domokos pastatė „Madam Butterfly“, „La Boheme“ ir kitas operas. Su lietuvių muzikine grupe „Vakarų aidai“ statė operetas „Vasų karalius“, „Čigonų baronas“, „Kartą Gintaro pakrantėje“ ir kitas. Los Angeles Dramos

sambūriui per pastaruosius metus surežisavo nemažai veikalų, tarp jų A. Landsbergio „Vėją gluosniuose“, I. Lukošienės „Karalius vagis“ ir t. t. Naujausieji jo režisuoti veikalai – Kazio Sajos „Pasimatymas šaltame vasarnamyje“ ir „Savaitgalio romanas“.

Algimanto Žemaitaičio atsakymai į Marijos Remienės klausimus

M.R. Kodėl į savo programą įtraukė Antano Gustaičio eiles? Ar satyrinis žanras teatre yra Jums artimesnis negu drama?

A.Ž. Ilgą laiką teatro scenoje man labiausiai prie širdies buvo drama. Mat drama, o ne komedija, buvo man lengviau suprantama. Lengviau galėjau parengti vaidmenį, paruošti ar surežisuoti patį veikalą. Dabar, nors dar vis mėgstu dramą ar net tragediją, ir komedija man jau nėra svetima, ypač, kai šiandien ji yra mieliau mūsų publikos priimama ir laukiama. Juk sakoma, kad sveikiau juoktis, o ne liūdėti.

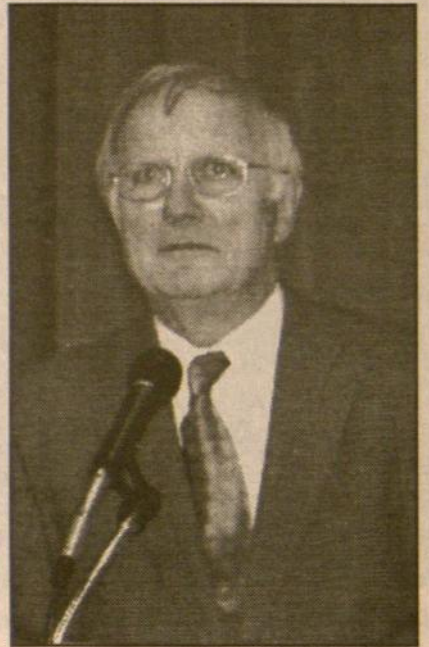
M.R. Kodėl pasirinkote humoristo Antano Gustaičio eiles, kai į Lietuvą vykote dalyvauti šio rašytojo jubilie-

jinio minėjimo programoje?

A.Ž. Čia man lengviau atsakyti. Buva kvietas Virginijos Paplauskienės, Maironio lietuvių literatūros muziejaus Išeivių literatūros skyriaus vedėjos Kaune, kad prisidėčiau prie jos ruošiamo poeto satyriko Antano Gustaičio šimtmetinio jubiliejaus minėjimo. Dieną, prieš programą muziejuje, buvo Mišios Šv. Mykolo Arkangelo bažnyčioje. Po to poeto ir jo žmonos Aleksandros pelenai buvo perlaidoti Petrašiūnų kapinėse, prie buvusio jo kaimyno Bostone poeto Stasio Santvaro kapo. Tomis dienomis muziejuje atidaryta šauni poeto archyvo paroda. Į jubiliejaus minėjimą iš Amerikos buvo atvykęs poeto sūnus Algimantas su žmona Mary. Programa pavyko neblogai. Skaitant satyrinius eilėraščius, žiūrovai vietomis skaniai juokėsi.

M.R. Ar su šia programa vyksite į kitus lietuvių telkinius?

A.Ž. Jei kvies, kodėl ne. Su poezija ir dramos veikalų ištraukomis jau kuris laikas vykstu į Lietuvą. Programas esu atlikęs vienas ir su dukra Daina

Algimantas Žemaitaitis

bei sūniumi Saulium Telšiu Žemaitės teatre (keturis kartus), Plungės kunigaikščių Oginskių rūmuose, Renavo dvaro rūmuose, Nidoje, Šv. Jurgio liuteronų bažnyčioje, o pastaruosius dvejus metus Kaune, Maironio muziejuje. Aišku, retkarčiais dalyvauju kartu su mūsų Los Angeles Dramos sambūrio aktorais poezijos ar prozos skaitymuose pas mus, savame kieme. □

Antanas Gustaitis

Aš bijau tik žodžio jau

Man nebaisi teisybės
saulė,
Nebaisūs atdūsiai kančių.
Galiu nujoti per pasaulį
Ant savo artimo pečių,
Tada bijau.

Man nebaisu suniekinti
žmogų,
Sutrypti garbę jo purve.
Galiu pakarti jį po stogu
Visvien – liežuviais ar
virve,
Bet kai mane apšmeižia
jau,
Tada bijau.

Man nebaisu bučiuoti
skruostus,
Kalbėt sukrevintus
žodžius.
Nors mylimoji dangui
guostus,
Sakau: tos ašaros nudžius,
Tiktai kai žiedus mainom
jau,
Tada bijau.

Man nebaisu, jei kas ten
miršta
Kovos lauke ar patale.
Kai giltinė ant jės įniršta,
Sakau: tebūna jos valia.
Bet jeigu man ji tartų:
J a u ! –
Tada bijau.

Tauta teka kaip upė

Atkelta iš 3 psl.

kuris ir įsuka tokius krumpliaraičius kaip žudymas, savižudybės, emigracija, mažas gimstamumas... Nežinau, kokios maldos, kokios apeigos ir kokie burtazodžiai galėtų šią pražūtį mašiną sustabdyti. Turbūt jos programą išjungti galime tik mes patys, kiekvienas pradėdamas pirmiausia nuo savęs.

7. Ar Jus tenkina tai, kaip Lietuva suvokia ir pateikia save – žiniasklaidoje ir televizijoje?

Ne, netenkina. Manau, kad ne tik Lietuvoje, bet ir daugelyje šalių vien tik sensacijų besivaikanti žiniasklaida pateikia visiškai iškreiptą pasaulio vaizdą. Bet Lietuvoje ši tendencija yra itin ryški: atsiverti storą dienraštį, įsijungti tūlą TV „gyvenimo būdo“ laidą ir pasijunti it krevių veidrodžių karalystėje. Dažniausiai dėmesio nusipelno tik absoliutūs kraštutiniai: nusikaltėliai ir iškrypėliai, turčiai su savo megalomaniškų, bet infantilių norų tenkinimais, arba neviltingi užribius pasiekę nelaimėliai, kurių bėdos parduodamos ir perkamos. Tačiau tikrasis gyvenimas juk teka tarp šitų rifų, o visuomenė egzistuoja dėka žmonių, kurie kepa duoną, gydo, moko, vairuoja troleibusus ar taiso batų. Kiaurą parą mes naudojames kitų sukurtais produktais, tačiau mano naivus noras, kad apie tokius eilinius žmones „su pliuso ženklu“ pirmuosiuose puslapiuose rašytų laikraščiai, daug kam gali pasirodyti kaip nyki sovietmečio nostalgija. Gyvename gal ir ne pačiais lengviausiais Lietuvai laikais, bet žiniasklaida nuolat kala, kad esame totalinės katastrofos zonoje, skęstančiame laive, iš kurio reikia kuo greičiau sprukti. Kita vertus, tikros tragedijos ir nelaimės yra visiškai nuvertinamos, išblukinamos, o kokios nors „grožio fabriko“ aukos verkšlenimai dėl per didelės nosies ar per mažų krūtų pateikiami kaip daug didesnė drama nei nesibaigiančios žudynės Irake ar tūkstančius gyvybių nusinešančios stichinės nelaimės. Mūsų žiniasklaida apskritai nesidomi pasauliu, atrodo, kad Lietuva egzistuoja atskirta nuo to, kas vyksta aplinkui, todėl mes vis dar nesuvokiame nei savo vietos „kitų“ atžvilgiu, nei tų „kitų“ įtakos mums, kaip žmonijos dalelytei ir miniatiūrinei Žemės planetos teritorijai.

8. Kokios lietuvių nacionalinės savybės Jums atrodo gražiausios, o kokios ne? Lietuvos žmonių moralė, są-

moningumas ir patriotizmas: diagnozė ir perspektyvos.

Vieną kurią nors savybę išskirti sunku, man patinka savotiškas melancholijos, užsispyrimo ir darbštumo derinys, jaudina įtampa tarp vitališkumo, gebėjimo išlikti bet kokiomis aplinkybėmis ir lietuviško fatalizmo. Iš bjaurių savybių pirmiausia norėjau įvardyti pavydą, nors labiau įsigilinus aiškėja, kad tai yra nesugebėjimas džiaugtis aplinkiniu pasauliu – kitų laimėjimais, pergalėmis, o kuriant aplink save tokią bedžiaugsmę, išdegintą erdvę ir pačiam sunku būti laimingam. Nemėgstu apibendrinimų, todėl nenorėčiau statistikos žargonu nustatyti „visų lietuvių“ moralės, sąmoningumo ir patriotizmo bendrosios masės. Kiekvienas žmogus nuolat keičiasi, srūva tarsi vanduo ir visa mūsų tauta teka kaip upė su vis naujais slenksčiais, užtėkiais, duobėmis seklumomis ir verpetais.

9. Lietuvos kultūros, istorijos ar visuomenės veikėjas, kuris yra Jums autoritetas? Ir kodėl?

Šiandieninėje Lietuvoje vienas iš didžiausių autoritetų man yra prezidentas Valdas Adamkus. Dvasinės atramos visada ieškojau ir tebeieškau monsinojaro Kazimiero Vasiausko ir Tėvo Stanislovo asmenyse, mirtis man jų neišbraukė iš šalia, čia ir dabar esančiųjų. Mane įkvepia ir paliko Juliaus Sasnausko darbai bei tekstai. Žmonėse, kuriuos laikau savo autoritetais, mane labiausiai žavi išmintis, puikybės nebuvimas ir ta ypatinga vidinė šviesa, kuri atsiranda tik mylint ir teigiant, o ne neigiant gyvenimą.

10. Kokiais moraliniais principais vadovaujatės savo gyvenime?

Jokių naujų savo asmeniškų moralinių principų nesugalvojau. Kaip ir visi žmonės (o ne pusžmogiai, nuožmogiai ar antžmogiai) stengiuosi vadovautis Dekalogu. Manau, kad labai svarbu šių principų laikytis ne tik išoriniame, fiziniame lygmenyje, bet ir minčių, jausmų sferoje, nes juk galima žudyti, vogti ir paleistuvauti vien užslėptomis negatyviomis emocijomis. Bet kokiomis aplinkybėmis stengiuosi išlaikyti optimizmą, nes tikiu, kad tai sustiprina šviesiąją, pozityviąją planetos, kurioje gyvename, aurą. □

Danieliaus Sadausko kompaktinės plokštelės viršelis.

Maironis dainoje

BIRUTĖ SRIOGYTĖ-VAITKIENĖ

Neseniai išleistos dvi Lietuvos radijo studijoje, Lietuvos muzikos akademijoje, Vilniaus Liuteronų ir Šv. Kazimiero bažnyčiose įrašytos kompaktinės plokštelės „Maironis. Dainuoja Danielius Sadauskas (2 CD, trukmė 2 val.)“.

Plokštelėse įrašyta įvairių kartų lietuvių kompozitorių trisdešimt dainų poeto kunigo Jono Mačiulio-Maironio žodžiais. Tai pirmasis tokios apimties leidybos darbas, skirtas vien Maironiui, pirmoji lietuvių muzikos istorijoje tokia didelė šiam poetui skirta programa, atliekama baritono Danieliaus Sadausko, kurį galime vadinti literatūros paveldo per muziką propaguotoju.

Projektas yra Lietuviškos spaudos atgavimo 100-mečio ir lituanistikos tradicijų bei paveldo įprasminimo valstybinės programos sudėtinė dalis. Jis tarsi atsiremia į tris iškilias sukaktis, kurias minime 2007 metais: 145-ąsias Maironio gimimo metines (1862. 10. 21), 75-ąsias poeto mirties metines (1932. 06. 28) ir 100-metį nuo to laiko, kai Šveicarijoje buvo baigta rašyti poema *Jaunoji Lietuva* (1907).

Kad tai mums šiuo metu turėtų būti daug svarbiau nei „elito“ vakarėliai ar „žvaigždžių“ (deja, dažnai menamų, netikrų) pasirodymai per televiziją ir pramogų centruose, dainininkui Danieliui Sadauskui savaip antrina ir interneto dienraštyje *www.Bernardinai.lt*, (2007.06.08) paskelbtas Valdo Kilpio straipsnis „Apie pozityvųjį nacionalizmo pradą“. Vertos dėmesio šio autoriaus pastangos skatinti susimąstyti, kur gali nuvesti „eurorožinio kalbėjimas prie Europos Sąjungos struktūrinių fondų altoriaus“, nepaisymas to, kad „mūsų valstybingumo kelias kaip diena ir naktis skiriasi nuo Vakarų valstybių istorijos“.

Šitame kontekste ypač sveikintinas ne tik Istorinės atminties akademijos Vilniuje organizuotas renginys „Senosios ir jaunosios Lietuvos susitikimai“, kuriame dalyvavo Gediminaičių giminės palikuonis Paulius Sanguška ir kunigaikščių Radvilų giminės atstovai Motiejus ir Mikalojus Radvilos, bet ir visos – pavienės ar tam tikrų visuomenės grupių – pastangos gaivinti istorinę atmintį, nuolat grįžti prie istorijos pamokų ir surasti savą kelią ateitin. Tuo keliu eina ir giedamosios lietuvių poezijos atlikėjas Danielius Sadauskas: jis pažadina, atgaivina, priverčia naujai skambėti senuosius lietuvių literatūros tekstus – Martyno Mažvydo giesmes, Antano Baranausko ir dviejų jo bendravardžių – Strazdo bei Vienažindžio – eiles, Jono Basanavičiaus ir Vinco Kudirkos surinktas dainas, Mikalojaus Konstantino

Čiurlionio ir Vydūno poetinę kūrybą.

Jau ne sykį įvairiais aspektais nagrinėta, kuo savitos ir kuo praturtina mūsų kultūrą Danieliaus Sadausko pastangos stiprinti ryšius tarp Lietuvos šiaurės ir anapus Nemuno, tarp liaudiškosios ir dvarų kultūros, tarp bažnytinio grigališkojo ir liaudiško giedojimo tradicijų, tarp žodinės kūrybos ir dainuojamosios poezijos. Anot poeto Sigito Gedos, tai ką darė ir daro Lietuvoje žinomas ir populiarus dainininkas D. Sadauskas, yra modernioji restauracija.

Danielius Sadauskas ėmėsi surinkti visus muzikos kūrinius Maironio žodžiais, išlikusius iki šių dienų, palyginti anksčiau parašytus kompozitorių kūrinius su sovietmečiu rašytais (žinant sovietinių ideologų požiūrį į Maironį, nereiktų stebėtis, kad pastarųjų kūrinių nebuvo daug).

Siekiant giliau nušviesti Maironio asmenybę, kūrybos šaltinius bei ištakas, prie kompaktinių plokštelių pridėdama informacinis leidinukas, kuriame apie poetą, jo kūrybos reikšmę kalba Vanda Zaborskaitė, Antanas Miškinis, Tomas Venclova, Alfonsas Nyka-Niliūnas, apie Maironio poeziją muzikoje – Jonas Bruveris, apie jo gimiinių tremtis – Dainora Urbonienė, apie Danieliaus Sadausko santykį su poetu – Marcelijus Martinaitis.

D. Sadauskas, savo kelią pasirinkęs iš tikrojo pašaukimo (baigė studijas Lietuvos konservatorijoje /dabar – Lietuvos teatro ir muzikos akademija/, ilgus metus dirbo Lietuvos nacionalinėje

filharmonijoje ir įgijo didelę profesionalaus darbo patirtį), daugiau nei dvidešimt metų paskyrė tam, kad vėl suskambėtų Martyno Mažvydo ir kitų mūsų poetų giesmės bei dainos.

Šių metų birželio 27 – liepos 2 dienomis solistas dalyvavo Šveicarijos Lietuvių Bendruomenės surengtame Maironio minėjime ant Keturių kantonų ežero kranto stovinčioje *Villa St. Charles*, kurioje poetas 1907 m. baigė rašyti poemą „Jaunoji Lietuva“. Ant vilos sienos, kaip pagarbos ženklas mūsų dainiui, buvo atidengta Maironiui skirta paminklinė lenta.

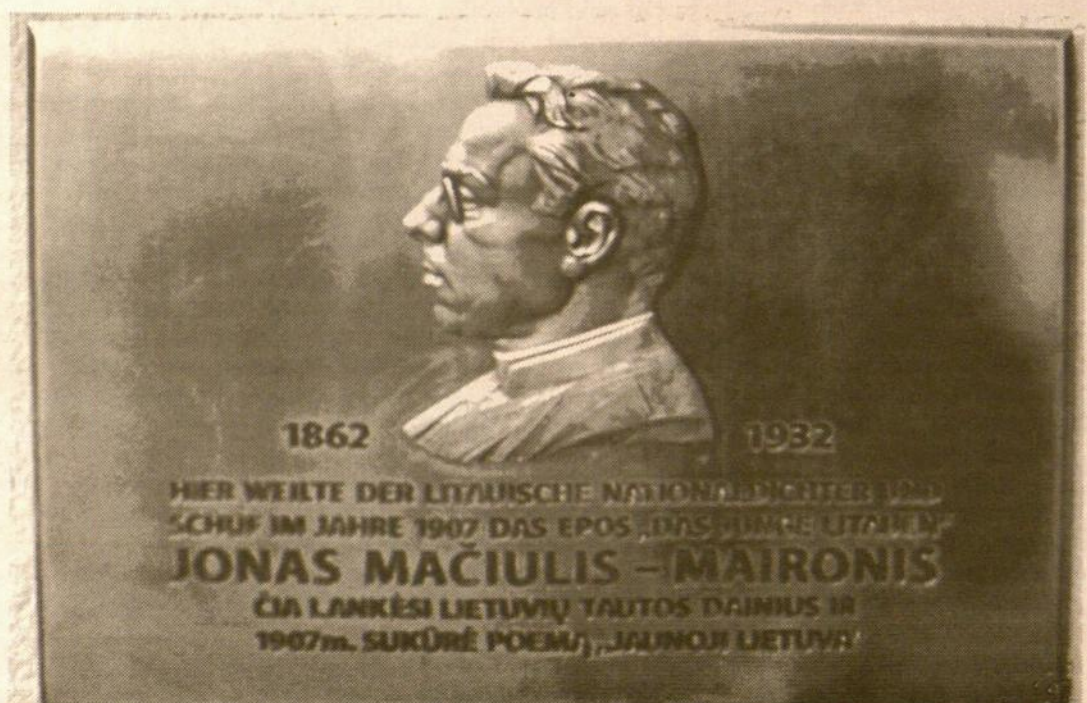
D. Sadauskui talkino kompozitoriai Bronius Kutavičius, Mindaugas Urbaitis, Jurgis Gaizauskas, Vytautas Mikalauskas, Algimantas Bražinskas, Valentinas Bagdonas, Jūratė Baltramiejūnaitė, Vytautas Klova, dvidešimt du atlikėjai instrumentalistai, solistai, liaudies instrumentų ansambliai ir orkestrai, šiose kompaktinėse plokštelėse skamba violončelė, vargonai, klavesinas, smuikas, valtorna, klarnetas, fortepijonas, gitara, kanklės... Tai ilgų apmąstymų, Maironio kūrybos studijų padiktuotas sprendimas pasirinkti tokį atlikimo būdą, kuris labiausiai atitiktų poezijos kūrinio prigimtį ir formą.

Štai atliekančiam dainą „Trakų piliis“ solistui pritaria valtorna ir vargonai – taip išjudinamos vis didesnės kalbinės medžiagos masės, išryškinamos kylančios ir krintančios intonacijos, vis didėjanti emocinė įtampa. „Aš norėčiau prikelėti“ ir „Jaunos dienos“ skamba pritariant violončelei ir fortepijonui, o giesmei „Lietuva brangi“ solistas pageidavo, kad pritartų kanklės, birbynė ir vargonai.

Lietuvoje dar ne vienas mena, kaip liaudies dainų ir šokių ansambliui „Lietuva“ Vilniaus valstybinėje filharmonijoje užgiedojus (ne uždainavus!) daugelį metų draudžiamą (nors oficialiai to neskelbiant) „Lietuva brangi“, salė nuščiuvo ir atsisistojo – giesmė skambėjo kaip himnas. Sutriko net ansamblio vadovas Vladas Bartusevičius: „Ar daug reikia, kad naujoji programa ‘Amžių vėjas’ būtų uždrausta, o tiek pastangų padėta, kad į ją būtų įkomponuotas Maironis!“

Ir pirmąjį Maironio eilėraštį „Miškas užia“ (muz. Juozo Naujalo) D. Sadauskas atlieka pritariant vargonams. Kaip liaudies daina šis kūrinys (išspausdintas *Aušroje*, 1885, Nr. 7–8 pavadinimu „Lietuvos vargas“) plito jau anksčiau, buvo dainuojamas slaptoje savišvietos organizacijoje, kuriai priklausė ir Maironis.

„Trejus metus gyvenau Maironiui“, – sako D. Sadauskas, mat tiek laiko truko plokštelės įrašinėjimas. Tačiau sumanymas brandintas daugelį metų. Skatinimas atsigręžti į Maironį ir gyventi Maironio idealais, pastangos grąžinti mums (jau šiuolaikiško skambesio) visų poetų–dainių palikimą – pradedant M. Mažvydo giesmių garsų pažadinimu ir baigiant šlovės vainiku Maironiui – jau tapo mūsų kultūrinio paveldo dalimi. □

Memorialinė lenta poetui ant *Villa St. Charles* sienos.

P O R T R E T A I

Kunigaikščių Giedraičių pėdsakais

Vyskupo J. A. Giedraičio 250 metų sukaktį pažymint

LIBERTAS KLIMKA

Pačiame vasarvidyje, per ilgiausias ir gražiausias vasaros dienas, yra gimęs iškili mūsų kultūros žmogus – Žemaičių vyskupas kunigaikštis Juozapas Arnulfas Giedraitis. Šiame švenčiame jo gimimo 250-ies metų sukaktį (tiksliai data dokumentuose įvairuoja: nurodoma ir 24-oji, ir 29-oji birželio dienos). Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės didikais Giedraičiai Žemaitijai davė net keturis aukščiausio rango dvasios ganytojus, nors patys buvo kilę iš Aukštaitijos; jų tėvonių – Videniškių bažnytkaimio ir Giedraičių miestelio apylinkės. Sakoma, kad giminei kelią dangiškąją šviesą parodęs palaimintasis Mykolas Giedraitis, XV a. augustijonų vienuolis Krokuvoje. XVI a. žemaičių vyskupas Merkelis Giedraitis labai nusipelnė lietuviškai rašyti ir savimonei. Jis globojo pirmųjų lietuviškų knygų rengėją Mikalojų Daukšą ir Lietuvos istorijos rašytoją Motiejų Strijkovskį.

Vyskupas Juozapas Arnulfas Giedraitis gimė 1757-aisiais Kamaraučiznos dvarelyje, netoli Giedraičių, dabartiniame Molėtų rajone. Mokėsi Vilniaus kilmingųjų kolegijoje ir Žemaičių seminarijoje; į kunigus išventintas 1781-aisiais. Tada dar studijavo Romoje, Neapolyje, apkelio visą Italiją, gyveno Paryžiuje, Olandijoje, Vokietijoje. Gabų jaunuolį savo koadjutoriumi – padėjėju su pareigų pavaldėjimo teise – pasirinko jo dėdė Žemaičių vyskupas Steponas Jonas Giedraitis, nes pats privalėjo kaip senatorius didesnę laiko dalį praleisti Varšuvoje, dalyvauti ten vykstančiuose valstybės senato posėdžiuose.

Juozapas Arnulfas Giedraitis žemaičių vyskupu tapo 1802 metų liepos 13-tą dieną. Jo ganytojiškieji metai nebuvo lengvi: carinė administracija labai apribojo bažnytinę teisę, katalikybė prarado valstybinės religijos padėtį. Po napoleonmečio ir sukilimų vis didėjo krašto rusifikacija bei stačiatikybės diegimas. Nemaža buvo ir administravimo našta; XIX a. pradžioje Žemaičių vyskupija apėmė Raseinių, Telšių, Šiaulių ir dalį Uptytės apskrities. Dvasininkų, dirbančių parapijose, skaičius viršijo 400. J. A. Giedraičiui prireikė didelės politinės išminties ir įtikinėjimo talento, kad išsaugotų vyskupiją nuo administracinių reformų, išlaikytų tradicinę institucijų sistemą: kanceliariją, konsistoriją, kapitulą. Išskirtinį dėmesį vyskupas skyrė parapijinėms mokykloms, smarkiai išplėtojo jų tinklą, sutinkamai su Edukacinės komisijos nuostatomis, kurias praktiškai įgyvendindavo Vilniaus universitetas. Ir karitatyvinė vyskupo veikla buvo ryški. Sielovadinį darbą vyskupas gebėjo gražiai derinti su kultūrine veikla. Jo rezidencija Alsėdžiuose tapo lituanistinio sąjūdžio židiniu, telkusių tautinės kultūros išlikimu susirūpinusių, literatūriniam darbui nusiteikusių to meto Žemaitijos šviesuomenę. Ryškiausi sąjūdžio veikėjai buvo Bonaventūra Gailevičius, Dionyzas Poška, Dominykas Mogenis, Antanas Klementas ir kiti.

Paties vyskupo būdą gražiai apibūdina Motiejaus Valančiaus eilutės: „Taip buvo žmoniškas, jog namai jo Alsėdžiuose buvo atidaryti dėl kožno vieno. Kas dieną virdino pietus ne vien namiškiams, bet ir svetimiems, atvažiuojantiems ar atvažiuoti galintiems. Kiekvienas svetimas žmogus,

pažįstamas ar nepažįstamas vyskupui, kiekvienas kunigas, nelaukdamas pakvietimo, valgio metu atėjus, galėjo sėsti už stalo, valgyti ir gerti kiek noris, o prisistatinęs niekam nė galvos nelinkterėti. Tai matydamas, ištikimas tarnas vyskupo jam vieną sykį ir tarė: „Šviesusis kunigaikšti, per daug žmonių nereikalingų Alsėdžiuose peni“. Atsakė jam vyskupas: „Teisybė, jog anie man nereikalingi, bet aš jiems reikalingas“. Išgirdus tai, tarnas nėbdrišo daugiau niekados anam svečių besiskųsti“.

Pirmasis paties vyskupo literatūrinis darbas buvo italų autoriaus Torquato Tasso pastoralinės dramos „Aminta“ prologo vertimas į lenkų ir žemaičių kalbas. Tvarkyti kalbą į talką pasikvietė Dionyzą Pošką. O pats svarbiausias J. A. Giedraičio gyvenimo darbas – Naujojo Testamento vertimas į lietuvių kalbą, išleistas 1816 metais rudenį Vilniuje net penkių tūkstančių egzempliorių tiražu. Daugiau nei šimtmetį tai buvo lietuviško žodžio šaltinis kraštui. Įdomu, kad vertimas atliktas aukštaičių tarme, su retsykais pasitaikančiomis žemaitybėmis.

Savo patriotines nuostatas, orientuotas į Abiejų Tautų valstybės nepriklausomybės atstatymą, vyskupas išreiškė kritiniais istoriniais momentais: napoleonmečiu ragino ganomuosius palaikyti kovą prieš Rusijos imperiją, o 1831 m. sukilimo metu leido Varnių liejykloje iš bažnyčių varpų gaminti patrankas.

Vyskupas mirė 1838 m. liepos 17 d., kaip ir jo pirmtakas vyskupiją palikdamas Giedraičių giminės rankose, koadjutoriumi Simonui Giedraičiui. Palaidotas Varnių katedroje, tačiau kūną balzamuojant buvo išimta jo širdis ir kaip relikvija urnoje pervežta į tėvonijos Giedraičių bažnyčią, užmūryta sienoje. Vyskupo portretus galima pamatyti ir Varnių katedroje, ir Giedraičių bažnyčioje. Istorikė Aldona Prašmantaitė apie iškilią dvasininką ir jo veiklą 2000 metais yra išleidusi monografiją.

Labai verta nukeliauti į Varnius, pamatyti ka-

Vyskupo Juozapo Arnulfo Giedraičio portretas Giedraičių bažnyčioje.

tedrą, jos meno vertybes, tarp jų ir varpus su Giedraičių herbu – Vienaragiu, aplankyti labai įdomų Žemaičių vyskupystės muziejų, o tada pasidžiaugti taip pat Varnių regioninio parko gamtos grožybėmis bei piliakalniais. Aukštaitijoje tikrai verta pabuvoti Videniškėse. 1617 metais kunigaikštis Martynas Marcelijus Giedraitis, vyskupo Merklio brolis, Salaspilio mūšio didvyris, fundavo mūrinę Videniškių bažnyčią ir vienuolyną, kuriame įkurdino Atgailos kanauninkus, žmonių vadinamus baltaisiais augustijonais. Toje bažnyčioje įrengtas ir Giedraičių šeimininis mauzoliejus. Prie didžiojo altoriaus – du reljefiniai švediško smiltainio raiziniai, vaizduojantys besimeldžiančius fundatorių M. M. Giedraitį ir pirmąjį vienuolyno provincijolą Ipolitą Žepnickį. Reta, kad ant vienuolyno sienų būtų išlikę ir kitų vyresniųjų freskiniai portretai. Čia jau įsikūrė miestelio biblioteka, rengiama patalpa bažnytinio meno muziejui. Pastato restauracijos darbus svariai remia Giedraičių ainiai, gyvenantys Anglijoje. Netoli Videniškių galima surasti Giedraičių piliavietę – Baltadvarį. Šiandien apsilankymas šioje garsioje vietoje nuteikia dar keistokai. Atrodo, kad atvažiuojama tarsi į paprastą vienišą, tik žemės pylimai rodo čia esant kažką nepaprasto. Praveręs sodyboje didžiulės daržinės duris, viduje randi mūrinės renesansinės pilaitės griuvėsius. Kitoje daržinėje – pilies vartai. Čia iš tikro stovėta bastioninės pilaitės, saugojusios kelią į Rygą. Tik kada ji sulauks restauratorių?

Kelionė kunigaikščių Giedraičių pėdsakais įtikintų, kad mūsų krašto įdomybės ir grožybės yra neišsemiamos ir pažinus jo kultūros istoriją, kaskart vis naujai atsiskleidžiančios. □

Varnių katedroje

Skulptorius Antanas Žukauskas naujame kūrybos etape

Rugsėjo 4 dieną Nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos parodų galeriją susirinko neįprastai daug lankytojų. Tai Antano Žukausko kūrybos gerbėjai, bičiuliai, kolegos, žurnalistai, atvykę į jo naujausio kūrybos etapo darbų parodą, kuri yra savotiškas sugrįžimas po ištisos parodų turnė po Lietuvą ir užsienį bei įžanga į platesnio masto apžvalginę visos kūrybos parodą Lietuvos dailės muziejaus Radvilų rūmuose šiemet lapkričio mėnesį. Tai bus reta galimybė sinoptiškai apžvelgti ir geriau suprasti šio tikrai kūrybingo ir produktyvaus skulptoriaus užmojų ir įnašą į mūsų nacionalinę dailę.

A. Žukauskas jau daugiau kaip keturis dešimtmečius dalyvauja parodiniame gyvenime Lietuvoje ir užsienyje; daugelyje dalyvautų konkursų jis net 23 kartus tapo nugalėtoju; sukūrė per 50 kūrinių viešose erdvėse – tai paminklai, memorialinė, dekoratyvinė-architektūrinė plastika, bareljefai, medaliai. Net 116 jo kūrinių yra įsigiję Lietuvos, Suomijos, Vatikano, Anglijos, Vokietijos, JAV, Rusijos muziejai, galerijos bei kolekcionieriai. Lietuvos muziejuose yra 95 kūrinių.

Antanas – universalus skulptorius. Sukūrė pa-

minklus dr. J. Basanavičiui (1996 m.), V. Kudirkai (1998 m.) Vilkaviškyje. Vėliau, laimėjęs atitinkamus konkursus, ėmėsi monetų kūrimo. Pateikė projektus mūsų apyvartinių monetų – litų ir centų (išskyrus 1, 2, 5 ct.), dvylikos proginių ir kolekcinį monetų, taip pat ir eurų lietuviškos pusės projektus. Žiniasklaida jį ir išpopuliarino, kaip išskirtinai monetų kūrėją, tačiau skulptorius ne kartą „vadavosi“ iš besiformuojančio tokio įvaizdžio. Galimas dalykas – tai viena iš priežasčių, kodėl netrukus jis pasinėrė į visai kitokios skulptūrinės plastikos paieškas. Bet labiau tikėtina, kad jam parūpo pati skulptūros morfologija ir grynosios formos dalykai, kurie menininkams neretai iškyla kūrybinės brandos zenite.

Pirmieji naujojo skulptūros ciklo kūriniai, tokie kaip „Dugne“, „Laivelis“, „Galvos skausmas“, „Klonatas“ ir kiti, sukurti 2001 metais, dar turėjo sąsajų su plokščiu vaizdu ar tiesiog paveikslu. Vėlesniojo laikotarpio kūriniai tampa daugiau apibendrinti, lakoniškesnė kompozicija, tikslingesnė ir juoda spalva, kuri tampa svarbiu struktūriniu kūrinio elementu. Su to laikotarpio A. Žukausko kūrinių nuo 2002 m. žiūrovai galėjo susipažinti parodose Anykščiuose, Utenoje, Varšuvoje, Vilniaus „Akademijos“ galerijoje, Nacionalinėje M. Mažvydo bibliotekoje ir Vilniaus rotušėje.

Kai skulptorius 2005 m. gavo aukščiausio laipsnio valstybinę stipendiją, atsivėrė galimybė realizuoti strateginį projektą „Lietuvos kultūra Europoje per formą“. Gal todėl 2006 metai buvo tokie produktyvūs A. Žukausko kūryboje. Tuomet sukurti darbai ir

sudaro naujosios kolekcijos pagrindą. Tai „Neatpažintas objektas“, „Disputas su savimi“, „Atotrūkis“, „Ženklas“, „Pirkinys“, „Kompozicija“ ir kiti, sukurti tuo laikotarpiu. Jie praėjusiais metais buvo pateikti parodose Kėdainių daugiafunkciniame kultūros centre, 2007 m. pradžioje Klaipėdos Parodų rūmuose, kiek vėliau Vokietijos Leipcigo mieste, o metų viduryje Briuselyje, Lietuvos nuolatinėje atstovybėje prie Europos Parlamento ir viešose erdvėse. Vien tik pasiūlymai A. Žukauskui surengti parodas Romoje, Londone ir Briuselyje Europos parlamento patalpose byloja apie didelį susidomėjimą skulptoriaus kūryba.

Naujausius A. Žukausko kūrinius nėra paprasta apibūdinti – jų metaforiškumas ir sugestyvumas gali būti skirtingai suvokiami ir interpretuojami. Vienam tai galbūt atrodys kaip šmaikštus kūrybinis žaidimas, kitas pamatys sąsąjas su moderniąja tektonika, trečias pajus jų turinį ir prasmes, – nelygu suvokėjo interesai ir estetiški pajautimai. Tikrieji šio etapo kūrybiniai tikslai geriau atsiskleis visoje kūrybos retrospektyvoje.

Visi šiuo laikotarpiu sukurti skulptoriaus darbai pasižymi komponavimo būdų įvairove, netikėtumu, tuo pačiu lakoniškumu ir saiku bei nepriekaištingu atlikimu. Jie turi dar vieną retą savybę – valdyti erdvę ir harmonizuoti aplinką. Ši savybė, mano supratimu, glūdi proporcijų, ritmų ir santykių pagrindu darniai sutvarkytoje kūrinio formoje.

Liudvikas Pocius

Išėivijos kultūros paveldas dviejų amžių akiratyje

Knygotyros ir dokumentikos institutas šių metų rugsėjo 27–28 dienomis Vilniaus universitete, Senato salėje, rengia tarptautinę konferenciją „Rankraštinių ir spaudos paveldas, išsaugojant Lietuvos ir kitų Baltijos šalių išėivijos tautinį tapatumą“. Konferencijoje dalyvaus 30 pranešėjų iš Australijos, Baltarusijos, D. Britanijos, Estijos, JAV, Latvijos, Lenkijos, Lietuvos, Rusijos, Vokietijos.

Pristatydami konferenciją jos organizatoriai (organizacinio komiteto pirmininkas prof. habil. dr. Domas Kaunas) teigia, kad išėivija ir jos sukurtas paveldas itin svarbus nedidelėms tautoms, nes padeda išsaugoti išėivijos tautinę tapatybę ir ryšius su tėvyne. Kone visos emigracinės bangos, pradedant XIX

a., ritosi per Atlantą, tapusį laisvės ir vilties simboliu. Lietuvių išėivijos telkiniai gausiausi JAV, Kana-doje, Australijoje, gana smarkiai papildyti „antrosios bangos“ po Antrojo pasaulinio karo, bet jų yra ir Pietų Amerikoje, ir Vakarų Europoje.

Daug lietuvių išėivijoje sukurtų vertybių sunaikino laikas, dalis pateko į užsienio archyvus ir bibliotekas, bet dar daugiau parkeliavo į Lietuvą po 1990 metų, atgavus jai Nepriklausomybę. Panašūs procesai vyko ir kaimyninėse Baltijos valstybėse. Mokslininkai tyrėjai konferencijoje aptars mūsų ir kitų valstybių išėivijos rankraštinių ir spausdintą paveldą, pristatys išėivių rašytojus ir menininkus, bibliofilus ir kolekcininkus. Konferencijos dalyviai mėgins išsiaiškinti, kas sugrąžinta į tėvynę, kaip joje paveldas saugomas ir tyrinėjamas. Jau kyla klausimas, ar verta viską pargabenti šiapus Atlanto, kai kyla nauja išėiviška banga. Bus kalbama apie naujovišką dokumentinės medžiagos kaupimą, panaudojant šiuolaikines technologijas. Pranešimai ir jų pagrindu parengti straipsniai bus paskelbti viename iš VU mokslo darbų serijos *Knygotyra* tomų.

Konferencijos darbas vyks sekcijose, kuriose pranešėjai ir diskutuotojai dirbs pasiskirstę pagal aptariamas temas. Didžiausia sekcija – „Išėivijos rankraštinių ir spaudos paveldas užsienio valstybėse ir Lietuvoje“. Tai – JAV lietuvių įsteigtuose muziejuose ir archyvuose bei tos šalies bibliotekose ir archyvuose, Vokietijos kultūros institute, Lietuvių išėivijos institute (Kaune), estų, latvių, rusų, baltarusių, lenkų aukštosiose mokyklose ir mokslo institutuose. Antrojoje sekcijoje „Asmenybės ir jų vaidmuo išsaugant rankraštinių ir senosios spaudos paveldą“ bus kalbama apie lietuvių išėivių poetą Joną Aistį, muzikus Strolias, bibliofilą Justiną K. Karaziją ir kt. Pranešimus skaitys prof. D. Kaunas, D. Lukienė, G. Stankūnienė (abi iš JAV). Trečioji sekcija – „Išėivija – rašytinės atminties kūrėja“. Pranešėjai (doc. A. Navickienė, S. Vėlavienė, J. Steponaitienė ir kt.) kalbės apie XIX – XX amžių rašytinį ir spausdintą paveldą.

Konferencija darbą baigs rugsėjo 28 d. Druskininkuose.

Vincetas Uždavinsys

Po M. K. Č. žvaigžde

Tik šešiolika mėnesių sukako M. K. Čiurlionio kultūros ir paveldo fondui, bet jo kraitis gana turtingas: 29 renginiai – kultūros žygiai per Lietuvą. Pagrindinė fondo veiklos kryptis ir tikslas – gelbėti nykstantį Lietuvos paveldą, daugiausia begrūvančius medinius dvarus, benykstančias medines bažnyčias. Fondas siekia atkreipti valdžios dėmesį į šią skaudžią Lietuvos kultūros problemą, aktyvinti vietos gyventojų pilietiškumą, kad vietos valdžia ir bendruomenės pačios imtųsi iniciatyvos tvarkyti savo kultūros vertybes. „Atvažiuojam ten, kur sugriuvęs dvaras, apleistas jo parkas, surengiam vietos gyventojams nepaprasto grožio klasikinės muzikos koncertą, atvežam grafikos darbų parodą „Lietuvos dvarai“, beldžiamės į žmonių protus ir širdis, kalbam, kodėl reikia išsaugoti tą kultūros palikimą ir kad tik vietos žmonės, parodę iniciatyvą ir pasijutę savo krašto piliečiais, išjudins reikalą iš mirties taško“, – sako Fondo projektų vadovė Erika Stankevičiūtė.

Ne visada jie sulaukia rajono valdžios dėmesio, bet renginiuose aktyviai dalyvauja vietos bendruomenė. Šalia gero koncerto į tuos renginius atkeliauja grafikos darbų paroda „Lietuvos dvarai“, kurią nuolat papildoma jauni dailininkai, iš nuotraukų arba natūros piešdami konkrečius dvaro rūmus ar parką ir taip padedantys Fondui kaupti šią parodą. Fondas

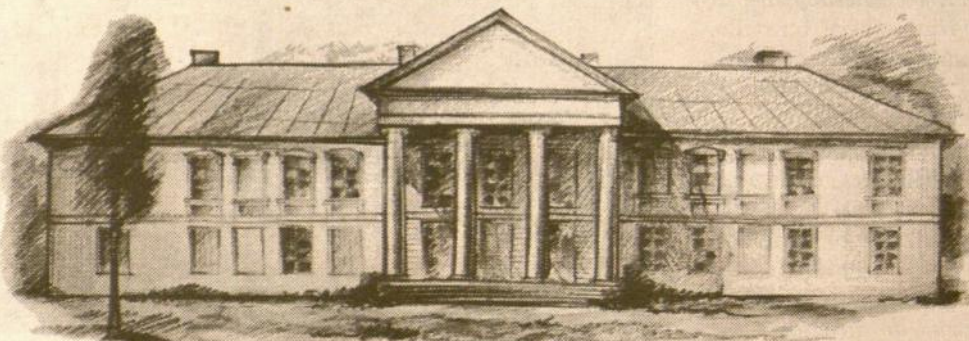
bendradarbiauja su „Čiurlionio namais“, esančiais Vilniuje, jų direktorius S. Ūrbonas leidžia naudotis paroda „Čiurlionio vizijų pasaulyje“. Į tuos renginius įsikomponuoja mini konferencijos, kuriose pranešimus skaito paveldosaugininkė Gražina Drėmaitė, parkotylininkas Kęstutis Labanauskas ir kiti. Jie kalba ne tik apie architektūrą, aplinką, bet ir žmones, kultūros veikėjus, rašytojus, dailininkus, gyvenusius tuose dvaruose.

Šiandien, rugsėjo 22 d., 7 val. v. S. Daukanto aikštėje prie Prezidentūros vyksta graži Fondo šventė „Europa – bendras paveldas. Kultūros keliai Lietuvoje“. Šventę ženkliną trys datos: M. K. Čiurlionio 132-osios gimimo metinės, Baltų vienybės diena, Europos paveldo dienos. Renginio vadovas – muzikolo-

gas Viktoras Gerulaitis. Koncerte dalyvauja Lietuvos muzikų pažibos: solistai Virginijus Noreika, Asta Krikščiūnaitė, Judita Leitaitė, Aušra Liutkutė, kompozitorius Giedrius Kuprevičius, Baltijos gitaristų kvartetas ir kiti atlikėjai. Su tokio ir panašaus lygio atlikėjais Fondas keliauja per Lietuvos dvarus, kurie šaukiasi pagalbos.

„Apie mus mažai kas žino Vilniuje, mumis nesidomi valdžios institucijos, nesiteikdamos paremti pinigais šią kultūrinę akciją, bet mus pažįsta kaimo mokytojas ar kunigas, net paprasta močiutė, kuri į renginį ateina kupina smalsumo ar jaunystės prisiminimų“, – sako projektų vadovė Erika Stankevičiūtė.

Feliksas Kutka

Aštriosios Kirsnos (Lazdijų rajonas) dvaro rūmai. Čia neseniai vyko 29-asis Fondo renginys.